

Крижановська О. О.,

доктор філологічних наук, доцент,

доцент кафедри світової літератури

та російського мовознавства

ДЗ „Луганський національний університет

імені Тараса Шевченка”, м. Полтава, Україна.

overnik16@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-9840-270X>

ПРИНЦИПИ АКМЕЇСТИЧНОЇ ПОЕТИКИ У ТВОРАХ І. БАГРЯНОГО

Акмеїзм як явище світової поезії та його функціонування у творах митців ХХ–ХХІ століття в сучасній літературознавчій науці вивчений недостатньо. У більшості досліджень домінує точка зору про хронологічні рамки існування акмеїзму, втім творча рецепція його принципів довела продуктивність та незалежність від часових характеристик. *„Акмеїстичні тенденції не успадковуються як традиція, а продовжують розвиватися як живий функціональний складник літературного процесу. У цьому сенсі ми можемо говорити <...> про становлення поетичної практики акмеїзму протягом усього двадцятого століття”* (Пахарєва, 2005). Отже, історія функціонування акмеїзму як літературного напрямку доводить, що він поступово перетворився на метод, має специфічні художні та естетичні принципи. Акмеїстична поетика вже ставала предметом літературознавчих пошуків. Н. Дзуцева, Л. Кихней, О. Клінг, Ю. Лотман, З. Мінц, В. Тюпа, Т. Пахарєва, О. Червінська та ін. розглядали різні аспекти художнього методу, виокремлювали закономірності його функціонування. Втім у сучасному літературознавстві переважає дослідження поетичної рецепції акмеїзму у творах російських митців, хоча в історії світової літератури багато прикладів опанування художніх принципів методу авторами інших країн. Сьогодні майже немає робіт, присвячених вивченню акмеїстичних принципів у творах українських митців. Раніше ми вже розглядали функціонування акмеїзму в поетичних творах Є. Плужника та Д. Фальківського (Крижановська, 2020; Крижановська, 2021), які належали до літературної групи „Ланка”–МАРС. У складі цього об’єднання був І. Багрянний, чий поетичні твори також демонструють звернення до акмеїзму. Все це зумовлює актуальність нашої наукової розвідки та її мету – дослідити функціонування принципів акмеїстичної поетики у творах І. Багряного.

У маніфесті „Наследие символизма и акмеизм” М. Гумільова визначено коло авторів, чий творчі відкриття демонструють головні

естетичні вектори літературного напрямку: *„Шекспір показав нам внутрішній світ людини, Рабле – тіло та його радощі, мудру фізіологічність, Війон розповів нам про життя, яке нітрохи не сумнівається в самому собі, хоча знає все – і Бога, і порок, і смерть, і безсмертя, Теофіль Готье для цього життя і знайшов в мистецтві гідний одяг бездоганних форм”* (Гумільов, 1991, с. 19–20). О. Мандельштам, підтримуючи у статті „Утро акмеїзма” М. Гумільова, підкреслив значення традицій Ф. Тютчева у поезії акмеїзма (Мандельштам, 1990, с. 143). Підкреслимо, що поети акцентували на зв'язку акмеїзму з французькою літературою, з *„романським духом”* (Гумільов, 1991, с. 17). Французька традиція визначила акмеїстичне ставлення до непізнаного (*„Завжди пам'ятати про непізнане, але не ображати своєї думки про нього більш-менш імовірними здогадками”* (Гумільов, 1991, с. 19)) та гармонійне світовідчуття (*„Шляхетна суміш розсудливості і містики і відчуття світу як живої”* (Мандельштам, 1990, с. 145)). Сучасні дослідники, узагальнюючи статті М. Гумільова та О. Мандельштама, визначили наступні домінанти акмеїстичного методу: *„Відмова від містики, повернення на землю, цінність речей і матеріалу, розмежування явищ різних типів (на противагу символістської загальної співвіднесеності)”* (Лотман, Минц, 1989, с. 69). Можемо констатувати, що ці принципи акмеїстичної поезики творчо інтерпретовані українськими митцями, зокрема, І. Багряним, котрий у поезіях *„опоетизовує реальних людей у побутових обставинах”* та відтворює лаконічні конкретно-предметні образи (Ковалів, 2015, с. 171 – 176).

Продуктивною виявляється модель дослідження творчого опанування акмеїстичної поезики, що була запропонована Т. Пахарєвою, котра визначила синтез *„історизму, культуроцентризму та етикоцентризму”* (Пахарєва, 2005) як складові ціннісної системи акмеїзму. Дослідниця підкреслює, що акмеїстичне розуміння культури *„свідчить про соціальну значущість культурної діяльності та тісний взаємозв'язок акмеїстичного світовідчуття буття в культурі з буттям в історії”* (Пахарєва, 2005). Етикоцентризм в акмеїстичній ціннісній системі реалізовано через головні моральні категорії (совість, зрада, вірність): *„Надавши естетичній діяльності статус вчинку, створили єдину конструктивну для <...> соціальної реальності ХХ століття модель поетичної поведінки”* (Пахарєва, 2005). Історія у акмеїстів є *„простором здійснення етичного вибору. Звідси актуалізація в акмеїзмі наступних понять і мотивів: мужність, влада, кара (в цей же комплекс значень входить і все, що пов'язано з категорією тілесності), подвиг, пам'ять”* (Пахарєва, 2005). Дослідниця зазначає, що акмеїстичні твори дозволяють зрозуміти зв'язок особистості з історичними подіями: *„Людина виявляється переважно або об'єктом впливу історичних процесів (в прямому сенсі слова „пасивною” особою), або „утримувачем” часу, який може намагатися взаємодіяти з історією „на рівних”* (Пахарєва, 2005).

Поезії І. Багряного „Сандро Боттічеллі”, „Шахтар”, „Маляр” демонструють авторську інтерпретацію акмеїстичних маркерів історизму, культуроцентризму та етикоцентризму. Прикладом опанування акмеїстичної поетики є рецепція образу Сандро Боттічеллі:

*Розписуючи семафор, –
Не „Комункультівський”, а просто так, в пустелі,
І не в пустелі, а між небом і піском, –
На стовбур нагвинтивши пару ком,
Висить кирпатий Сандро Боттічеллі
З квачем в зубах... Не Боттічеллі, ні!
Експрес часу завіз десь флорентійця
Ген-ген далеко! Пензель бородою
Заріс давно, – зрубів, та не заскнів! –
Карміном розчиняючи пісні,
В новім порядку нижче їх на німб новий цей (Багрянний,2022).*

У поезії І. Багрянний змальовує й Данте і Беатріче, котрі є традиційним уособленням вічного кохання:

*Надхненний майстер піт стира з лиця.
У спектрі соняшнім, як хмарка у етері,
Задуманий пливе на манівцях
І про босеньку музу мріє без кінця,
Немов про Беатріче той Алігієрі (Багрянний,2022).*

Образ Сандро Боттічеллі у поезії І. Багряного поєднується із образом експреса ХХ століття, що здатен переносити ліричного героя від давніх часів до сучасності, демонструючи зв'язок зі світовою історією та культурою:

*Летить експрес десь. Поспішає. Кличе.
Діставши дозволу, жене крізь всенький світ...
Кирпатий Сандро, взявши твір у вічі,
Складає гімн босенькій Беатріче, –
З експресом шле натхненниці привіт (Багрянний,2022).*

І. Багрянний індивідуалізує Сандро Боттічеллі, позбавляє історично обумовленої монументальності, зображує митця самотньою людиною, що лише мріє про кохання. Авторська поетична рецепція дозволяє читачеві усвідомити зв'язок власного внутрішнього світу, своїх почуттів зі світом італійського митця.

Іншу інтерпретацію ми бачимо у поезії „Шахтар”, ліричний герой тут навпаки набуває історичного масштабу, стає частиною світової історії та культури:

*Похмурий маг зідхає і встає, –
Квадрати біцепсів напнув, нап'яв сталеві жили,
Тризубом кайла розмахнув і з усієї сили
В тисячоліття
Б'є!
І громи лун. І іскр метеорити
Зі свистом бризкають. І порох шелестить,*

Паде до ніг.

Встають зі сну світи.

І хтось гука з доби палеоліту. (Багрянний,2022).

Поет порівнює шахтаря з реформатором, надає його роботі великого значення, робить визначною особистістю в історії:

Щоби з'єднать часи, щоб збудувать мости,

Щоби переступити смерті чорний кратер

І вічно в перевтіленнях цвісти, –

Прийшов сюди він, сірий і простий,

В квадратах біцепсів відважний реформатор (Багрянний,2022).

У поезії „Маляр” І. Багрянний надає роботі маляра естетичного сенсу, ототожнює його з видатними митцями світової культури:

Чим він не да Вінчі? не Буонарроті?

Майстер з Чинквеченто, з глибини віків?

Може, й не палітра, може, то цеберка,

Може, і не пензель – щітка то проста,

Але й за об'єкта ж хата, а не церква!

Але ж і епоха – не така, як та

<...> Охра, синь і зелень, умбра і білило,

А в крайках лисніє, як едwab, кармін...

Майстер, як альхемік, мрійний і похилий,

Гей би з Чинквеченто,

ніби з Риму він. (Багрянний,2022).

Поезії І. Багряного виявляють такі характеристики акмеїстичної картини світу, що Т. Пахарева визначає, як „розміщене в контекст історії „Я”, що несе в собі причетність до спільної історичної долі. Це скоріше „Я”, мисляче себе як одиничний, індивідуальний приклад якоїсь <...> загальної долі, спільність з якою задана епохою” (Пахарева, 2005). У поетичній практиці автор приділяє велику увагу з'єднанню історії та долі, історії та особистості, історії та моральної реалізації. Історія України поєднується з авторським досвідом, з його трагічною долею та світовідчуттям. Поет наголошує на персональній відповідальності кожного українця за все, що сталося і станеться з його Батьківщиною:

Як крик з могил Печори,

Як зойки з Колими,

Серед нужди і горя

На світ родились ми.

Відповідай!..

Гартований ударом

В слезах душі й її пекельному вогні, –

Всім Каїнам,

Хамам,

Всім Юдам і рідні,

Всім ворогам твоїм й самому Сатані

За честь Вітчизни, топтану в багні,

Відповідай

Своїм страшним ударом (Багрянний, 2022).

Отже, ми дослідили творчу рецепцію І. Багрянним магістральних естетичних категорій акмеїстичної поетики: історизм, культуроцентризм та етикоцентризм. Розглянуті принципи акмеїзму репрезентують своєрідність поетичного світу автора, розкривають його світосприйняття. Перспективи нашого дослідження бачимо у вивченні традицій акмеїстів М. Гумільова та О. Мандельштама у поетичній практиці І. Багряного.

Список використаної літератури

1. Багрянний І. Поезії. URL : <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=3054>. **2. Гумилёв Н.** Сочинения : в 3 т. Москва : Художественная литература, 1991. Т. 3. 430 с. **3. Ковалів Ю.** Історія української літератури кінець XIX – початок XX століття : у 10 т. Київ : Академія, 2015. Том 4. У сподіваннях і трагічних зламах. 576 с. **4. Крижановська О.** „Прими мой братский поцелуй” (типологічні сходження поезій Д. Фальківського та М. Гумільова). *Вісник Запорізького національного університету. Збірник наукових праць. Філологічні науки.* 2020. Вип. 2. С. 179–183. **5. Крижановська О.** Художні принципи акмеїзму в поетичній практиці Є. Плужника та Д. Фальківського. *Південний архів. Філологічні науки.* 2020. Вип. LXXXIV. С. 98–102. **6. Крижановська О.** „Ланка”-МАРС та „Серапіонові брати”: порівняльно-типологічний аспект : монографія. Київ : ТОВ НВП „Інтерсервіс”, 2021. 352 с. **7. Лотман М.,** Минц З. Статьи о русской и советской поэзии. Таллин : Ээсти раамат, 1989. 160 с. **8. Мандельштам О.** Сочинения : в 2 т. Москва : Художественная литература, 1990. **9. Пахарева Т.** Акмеистические тенденции в русской поэзии последних десятилетий XX – начала XXI в. : дисс. ... д-ра филол. наук : 10.01.02. Киев, 2005. 420 с. URL: <https://www.twirpx.com/file/396791/>.

References

1. Bahrianyi, I. (2022). Poesii [Poetry]. Retrieved from <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=3054> [in Ukrainian]. **2. Gumilyov, N.** (1991). Sochineniya: v 3 t. [Essays: in 3 v.]. Vols. 3. Moscow: Hudozhestvennaya literatura [in Russian]. **3. Kovaliv, Yu.** (2015). Istoriiia ukrainskoi literatury kinets XIX – pochatok XX stolittia: u 10 t. [History of Ukrainian literature late nineteenth – early twentieth century: in 10 v.]. Vols. 4. U spodivanniakh i trahichnykh zlamakh. Kyiv: Akademiia [in Ukrainian]. **4. Kryzhanovska, O.** (2020). „Prymy moi bratskyi potselui” (typolohichni skhodzhennia poezii D. Falkivskoho ta M. Humilova) [„Receive my brotherly kiss” (typological convergences of poems by D. Falkivsky and M. Gumilev)]. *Visnyk Zaporizkoho natsionalnoho universytetu. Zbirnyk naukovykh prats. Filolohichni nauky – Bulletin of Zaporizhia National University. Collection of scientific works. Philological sciences,* 2, 179-183 [in Ukrainian]. **5. Kryzhanovska, O.** (2020). Khudozhni

pryntsyru akmeizmu v poetychnii praktytsi Ye. Pluzhnyka ta D. Falkivskoho [Artistic principles of acmeism in the poetic practice of E. Pluzhnyk and D. Falkivsky]. *Pivdennyi arkhiv. Filolohichni nauky – Southern archive. Philological sciences, LXXXIV*, 98-102 [in Ukrainian].

6. Kryzhanovska, O. (2021). „Lanka”–MARS ta „Serapionovi braty”: porivnialno-typolohichni aspekt [„Lanka”–MARS and „Serapion Brothers”: comparative-typological aspect]. Kyiv: TOV NVP „Interservis” [in Ukrainian].

7. Lotman, M., & Minc, Z. (1989). Stat'i o russkoj i sovetskoj poezii [Articles about Russian and Soviet poetry]. Tallin: Eesti raamat [in Russian].

8. Mandel'shtam, O. (1990). Sochineniya: v 2 t. [Compositions: in 2 v.]. Moskow: Khudozhestvennaia lyteratura [in Russian].

9. Pahareva, T. (2005). Akmeisticheskie tendencii v russkoj poezii poslednih desyatiletij XX – nachala XXI v. [Acmeist tendencies in Russian poetry of the last decades of the XX – early XXI centuries]. *Doctor's thesis*. Kiev [in Russian].

Крижановська О. О. Принципи акмеїстичної поезики у творах І. Багряного

У статті з'ясовано, що функціонування акмеїзму у творах митців ХХ–ХХІ століття, творча рецепція його принципів доводить продуктивність та незалежність літературного напрямку від часових характеристик. Авторка статті спирається на концепцію ціннісної системи акмеїзму, яку запропонувала українська дослідниця Т. Пахарева. Визначено, що головними маркерами акмеїстичних творів є синтетичне поєднання історизму, культуроцентризму та етикоцентризму. Доведено, що ці принципи акмеїстичної поезики творчо інтерпретовані українськими митцями, зокрема, І. Багряним. Поезії І. Багряного „Сандро Боттічеллі”, „Шахтар”, „Маляр” демонструють авторську інтерпретацію акмеїстичних маркерів історизму, культуроцентризму та етикоцентризму. Обґрунтовано, що І. Багряний позбавляє Сандро Боттічеллі історично обумовленої монументальності, зображує митця самотньою людиною, така авторська поетична рецепція дозволяє читачеві усвідомити зв'язок власного внутрішнього світу зі світом італійського митця. Доведено, що в поезії „Шахтар” І. Багряний репрезентує іншу інтерпретацію, ліричний герой твору набуває масштабу і стає частиною світової історії та культури. У поезії „Маляр” І. Багряний надає роботі маляра естетичного сенсу, ототожнює його з видатними митцями світової культури. Доведено, що в поетичній практиці І. Багряний приділяє велику увагу з'єднанню історії та долі особистості. У статті з'ясовано, що у багатьох творах поета, які було написано в еміграції, історія України поєднується з авторським трагічним досвідом, наголошується на персональній відповідальності кожного українця за долю Батьківщини. У статті досліджено творчу рецепцію І. Багряним магістральних естетичних категорій акмеїстичної поезики: історизм, культуроцентризм та етикоцентризм. Автор статті довела, що ці принципи акмеїзму репрезентують своєрідність поетичного світу

І. Багряного, сприяють більш глибокому розумінню його світосприйняття.

Ключові слова: акмеїзм, Іван Багряний, поетика, поезія, рецепція.

Крыжановская О. О. Принципы акмеистической поэтики в произведениях И. Багряного

В статье установлено, что функционирование акмеизма в произведениях авторов XX – XXI веков, творческая рецепция его принципов доказывает продуктивность и независимость литературного направления от хронологических характеристик. Автор статьи опирается на концепцию ценностной системы акмеизма, которую предложила украинская исследовательница Татьяна Пахарева. В статье определено, что доминантными маркерами акмеистических произведений выступает синтетическое сочетание историзма, культуроцентризма и этикоцентризма. Доказано, что эти принципы акмеистической поэтики творчески интерпретированы украинскими авторами, в частности, Иваном Багряным. Стихотворения И. Багряного „Сандро Боттичелли”, „Шахтар”, „Маляр” демонстрируют авторскую интерпретацию акмеистических маркеров историзма, культуроцентризма и этикоцентризма. В статье последовательно доказывается, что поэт лишает Сандро Боттичелли исторически обусловленной монументальности, изображает художника одиноким человеком. Такая авторская поэтическая рецепция позволяет читателю осознать связь собственного внутреннего мира с миром итальянского художника. Доказано, что в стихотворении „Шахтар” И. Багряный представляет принципиально иную интерпретацию. Лирический герой произведения приобретает масштаб и становится частью мировой истории и культуры. В стихотворении „Маляр” И. Багряный придает работе художника эстетического смысла, отождествляет его с выдающимися художниками мировой культуры. Доказано, что в поэтической практике автора уделяется большое внимание соединению истории иличной судьбы. В статье определено, что во многих произведениях поэта, написанных в эмиграции, история Украины сочетается с авторским трагическим опытом, акцентируется на авторском убеждении в том, что существует персональная ответственность каждого украинца за судьбу своей страны. В статье исследована творческая рецепция Иваном Багряным магистральных эстетических категорий акмеистической поэтики: историзм, культуроцентризм и этикоцентризм. Автор статьи доказала, что эти принципы акмеизма раскрывают своеобразие поэтического мира Ивана Багряного, способствуют более глубокому пониманию его мировосприятия.

Ключевые слова: акмеизм, Иван Багряный, поэтика, поэзия, рецепция.

Kryzhanovska O. O. The principles of acmeistic poetics in the works of I. Bahrianyi

The author of the article, Olha Kryzhanovska, found that acmeism develops not only in the works of poets of the early twentieth century, but also throughout the twentieth century and in the modern literary process. The history of the development of acmeism proves its productivity. Acmeism does not depend on chronology. Acmeism has changed over a hundred years of existence, this is not a literary direction, it is a creative method. The author of the article to study poetry, Ivan Bahrianyi, uses the concept of the Ukrainian researcher Tatyana Pakhareva. The author of the article determined that the dominant markers of acmeistic works are the synthesis of historicism, cultural centrism and ethnocentrism. The author of the article proved that these principles of acmeistic poetics are present in the poetry of Ivan Bahrianyi. The poems „Sandro Botticelli”, „Shakhtar”, „Malyar” have such acmeistic markers: historicism, cultural centrism and ethnocentrism. In the article, the author proved that the image of Sandro Botticelli is not monumental. The poet depicts the artist from Italy as a lonely man. The author of the poem helps the reader to see the connection with the Italian artist. Olha Kryzhanovska proved that in the poem „Shakhtar” Ivan Bahrianyi presents a different interpretation. The lyrical hero of the work has a large historical scale. It is a big world culture. In the poem “Malyar”, Ivan Bahrianyi compares the work of a painter with the work of great artists. The author of poems makes ordinary people who have working professions great personalities in history. Olha Kryzhanovska proved that in poetry Ivan Bahrianyi wrote a lot about the history and fate of man. Ivan Bahrianyi believed that the history of Ukraine and the fate of a citizen of Ukraine are connected. Olha Kryzhanovska proved that the poems that Ivan Bahrianyi wrote in exile represent the tragic experience of the poet. Ivan Bahrianyi wrote that every Ukrainian participates in the fate of Ukraine and is responsible for his homeland. Olha Kryzhanovska studied historicism, cultural centrism and ethnocentrism in the poetry of Ivan Bahrianyi. The author of the article proved that these principles of acmeism help to deeply understand the works of the Ukrainian poet Ivan Bahrianyi.

Key words: acmeism, Ivan Bahrianyi, poetics, poetry, reception.

Стаття надійшла до редакції 06.03.2022 р.

Стаття прийнята до друку 09.03.2022 р.

Рецензент – д. філ. н., проф. Дмитренко В. І.